

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทุ่งอ้ายโหล ตำบลนิคมพัฒนาอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน ศึกษาลักษณะโครงสร้างการจัดองค์กร พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่ง รูปแบบลักษณะการมีส่วนร่วมและสาเหตุ ศึกษาธรรมชาติการมีส่วนร่วมในเชิงพฤติกรรมประชาธิปไตยของคนไทยในภาพรวม ซึ่งได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาการวิจัยประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการในการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่ง โดยมีสมมุติฐานว่า ธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี มีการมีส่วนร่วมแบบอิสระสูงกว่า ธนาคารหมู่บ้านทุ่งอ้ายโหล ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางด้านสได้สการนำของผู้นำ โดยกำหนดวิธีการศึกษาการวิจัยในเชิงคุณภาพที่จะหาความหมายกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกรอบของการศึกษาธนาคารหมู่บ้าน การหาข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นที่ต้องการศึกษาในธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งที่ศึกษาเปรียบเทียบ ตลอดจนการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมกับสมาชิกธนาคารหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้านในการศึกษาผู้วิจัยใช้แนวทางการศึกษาในการเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งในการค้นหาความหมาย โดยสร้างความคุ้นเคยและทำความเข้าใจต่อวิถีชีวิตสังคมหมู่บ้าน การเข้าร่วมและสังเกตการณ์พฤติกรรมของประชาชนในหมู่บ้านในการบริหารและดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับธนาคารหมู่บ้านโดยเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือสัมภาษณ์ประชาชนและสมาชิกธนาคารหมู่บ้านในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทั้งในแง่สาเหตุ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วม

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านมีการมีส่วนร่วมในธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทุ่งอ้ายโหล ในจังหวัดพิษณุโลก และธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบอิสระสูงกว่าธนาคารหมู่บ้านทุ่งอ้ายโหล โดยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และรูป

แบบการนำของผู้นำในชุมชน มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนสูงหรือต่ำ กล่าวคือ จากการศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ในกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านวัดโพธิ์ศรี และธนาคารหมู่บ้านทุ่งอ้ายโหล มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วม โดยประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะมีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านมากกว่าประชาชนที่มีฐานะเศรษฐกิจต่ำ แต่ในการศึกษาในวิถีชีวิตของสังคมชนบทในระดับหมู่บ้าน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนของทั้งสองหมู่บ้าน เป็นวิถีชีวิตทางการเกษตร อาชีพและรายได้จากผลผลิตทางการเกษตร สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านทั้งสองแห่งที่ทำการศึกษา มีระดับที่ใกล้เคียงกัน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมในโครงการสาธารณะ ซึ่งผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมแบบอิสระสูงหรือต่ำอย่างไร โดยที่กระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งในลำดับขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการจัดตั้งประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านนั้น เมื่อศึกษาดูภูมิหลังทางด้านเศรษฐกิจแล้วถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับพออยู่พอกินตามสภาพของเศรษฐกิจชุมชนในระดับหมู่บ้านชนบท ส่วนปัจจัยทางด้านการศึกษา จากการศึกษาค้นพบว่า บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมแบบอิสระของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน¹ ปัจจัยหนึ่งคือประชาชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผนจัดการ และบริหารองค์การและใช้ทรัพยากรในที่สุด ประหยัด หนึ่งทองคำ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางการศึกษาที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของระบบประชาธิปไตย

“ปัจจัยทางการศึกษา การศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่กว้างไกล การตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของผู้ที่มีการศึกษาที่ดี ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลการศึกษา ทำให้มนุษย์ตื่นตัวต่อสู้ เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ฉะนั้นในสังคมที่มีความเจริญในด้านการศึกษาประชาชนย่อมเข้าใจและยอมรับผลของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ง่ายกว่าในสังคมที่ยังล้าหลังทางการศึกษา ประเทศด้อยพัฒนาประชาชนยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ทำให้ผู้ฉลาดกว่าแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่ไม่ฉลาดกว่า ทางด้านการเมืองก็เช่นกัน ผู้ที่มีการศึกษาดีชักจูงผู้ที่ขาดการศึกษา ให้สนับสนุนเขาขึ้นไปสู่ตำแหน่งที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างใช้เหตุผลและขาดความรับผิดชอบ”²

¹อนุภาพ ภิระลาภ, “การวิเคราะห์เชิงสมมติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 21-22.

²ประยัด หนึ่งทองคำ, “การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น” (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพาพาส).

จากการศึกษายังพบอีกว่าการพัฒนาในแนวทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาโดยให้ริเริ่มจากภายในชุมชนเองแล้วไม่ว่าเป็นองค์กรหรือตัวบุคคลในการขยายการมีส่วนร่วมต่อประชาชนในระดับกว้างขึ้น การได้รับการชี้แนะบางส่วนจากองค์กรภายนอกที่มีความรู้จะมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลว กล่าวคือ องค์กรจากภายนอกแนะนำหรือชี้แนะแนวทางในการพัฒนาในกรอบแนวคิดและวิธีปฏิบัติ ชุมชนเรียนรู้ตลอดจนริเริ่มและตั้งการมีส่วนร่วมจากประชาชนในชุมชน พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากองค์กรภายนอกในกรณีที่ชุมชนมีศักยภาพและมีความพร้อม

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางด้านรูปแบบการนำของผู้นำในชุมชนเป็นเหตุให้เกิดการมีส่วนร่วมแบบอิสระสูงหรือต่ำแตกต่างกันซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน ส่วนปัจจัยทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน แต่ไม่เป็นเหตุให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมแบบอิสระสูงหรือต่ำในธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งที่ศึกษา

จากการศึกษายังพบด้วยว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมธนาคารหมู่บ้าน เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ มองเห็นคุณค่าของประชาธิปไตย และเป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งจะเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาที่ค้นพบแนวทางในการพัฒนาชุมชนชนบทการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน การดำเนินการที่ต้องริเริ่มจากภายในชุมชนรวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน โดยมีจุดเน้นแนวทางการพัฒนาที่พึ่งตนเอง การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านทั้งสองแห่งเป็นหน่วยในการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนชนบทที่จะทำให้เกิดการเข้าใจต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในเชิงพฤติกรรมประชาธิปไตยของชาวบ้านในระดับท้องถิ่นหมู่บ้าน

จากผลการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่าในการดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นตลอดจนการพัฒนาในระดับชาติประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกในท้องถิ่นระดับหมู่บ้านหรือตำบลจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนา ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในโครงการร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมต่างๆของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นแนวความคิดพื้นฐานแนวทางการพัฒนาชุมชนที่มุ่งให้ประชาชนช่วยตนเองได้ (help people to help themselves) ถือได้ว่าเป็นหัวใจในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนาโครงการสาธารณะท้องถิ่น ย่อมนำมาซึ่งผลของการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมถึงความต้องการของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ และผลประโยชน์ของการพัฒนาย่อมตกถึงประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการธนาคารหมู่บ้านแบบบิสริสด้วยสาเหตุปัจจัยหลายปัจจัย ตามสมมติฐานทำให้ประชาชนเกิดความสนใจ และการมีความรู้สึกมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนการกระตุ้นและให้ความสนับสนุนจากรัฐมีไม่มากเท่าที่ควร ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า ในระยะเวลายาว จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นตลอดจนการพัฒนาในระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาทางการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ดังนั้นหน่วยงานของรัฐตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง จึงควรให้ความสนใจและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่น รู้สึกมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการสาธารณะของท้องถิ่น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญถึงปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านการจัดการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสาธารณะท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการสาธารณะท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่น จะทำให้ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกในท้องถิ่น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลต่อความสนใจและการให้การสนับสนุนนโยบายต่างๆ ของรัฐได้ ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยให้ความหมายไว้ในหนังสือ Social Progress Through Community Development ในปี 2498 ว่า

“การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธี (process) ที่มุ่งสร้างความเจริญในด้านเศรษฐกิจและสังคม ให้แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม โดยชุมชนนั้นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน และถ้าเป็นไปได้ความคิดริเริ่มนั้น ควรจะเป็นของประชาชนเอง”³

ส่วนองค์การบริหารวิเทศกิจ (CIA) ของสหรัฐอเมริกา หรือ (AID) ในปัจจุบันให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

³United Nations. "Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development. Department of International Economic and Social Affairs. (New York : United Nations Publication), 1981.

“การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันจัดวางแผน และลงมือกระทำการเอง กำหนดว่ากลุ่มของคนแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของกลุ่มและของเอกชนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นโดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ ให้มากที่สุด และถ้าหากจำเป็น อาจขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการและวัสดุจากองค์การรัฐบาลและที่มีใช้รัฐบาลได้”⁴

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดตั้งและการดำเนินการของธนาคารหมู่บ้านในระดับท้องถิ่น จะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน อันได้แก่ การศึกษาถึงความสำคัญของการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน กำหนดแนวทางในการขยายแนวคิดเพื่อหาการมีส่วนร่วมจากประชาชน การวางแผนการดำเนินการธนาคารหมู่บ้านเพื่อให้ถูกต้องและตรงกับความต้องการของประชาชน การปฏิบัติตามแนวทางการบริหารธนาคารหมู่บ้าน การติดตามประเมินผล และการบริหารธนาคารหมู่บ้านหรือกิจกรรมอื่นๆ เสริมอย่างต่อเนื่องอีกประเภทหนึ่ง ลักษณะวิธีการของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ที่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญคือผู้นำชุมชนและสภาพความเป็นผู้นำของชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชน รูปแบบการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้จะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทได้รู้จัก และคุ้นเคยต่อการปกครองตนเอง ส่งเสริมให้รู้จักการดำรงชีวิตและทำงานโดยหลักการตามระบอบประชาธิปไตย อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทต่อกิจกรรมธนาคารหมู่บ้าน โดยใช้หลักการ และวิธีการพัฒนาชุมชนและวิถีทางประชาธิปไตย จะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบท มีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติและยังช่วยส่งเสริมให้ท้องถิ่นหมู่บ้านของตนพัฒนาไปสู่องค์การการปกครองท้องถิ่นในอนาคตได้

ในทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสาธารณะท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่น ถือเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการพัฒนาและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของประชาชน กล่าวคือ เป็นเสมือนโรงเรียน หรือเวทีทดลองฝึกฝนให้ประชาชนเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยและเข้าใจหลักการปกครองตนเองในท้องถิ่น ซึ่งเมื่อบุคคลมีความรู้สึกต่อตนเองในกระบวนการทางการเมืองท้องถิ่นแล้ว ความรู้สึกต่อตนเองในกระบวนการทางการเมืองระดับชาติก็จะเกิดขึ้น ความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองอันเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญเป็นความรู้สึกของบุคคลว่าตนมีความสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็จะเกิดขึ้น ก็จะส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมืองในระดับชาติต่อไป

⁴Peter Du Santay, *The Organization of a Community Development Programme*. (London : Oxford University Press, 1962), p. 120 -

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ ประชาชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผน จัดการ และบริหารองค์กร นอกจากนี้ ประชาชนจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนต้องรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น ยังเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมืองท้องถิ่นและระดับชาติต่อไป ด้วย กล่าวคือ เมื่อปรากฏว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการในระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเข้าร่วมโครงการ จากปัจจัยอิทธิพลต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้นำของท้องถิ่น หรือ ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน จากการเข้าร่วมโครงการนั้นๆ จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้ ความคิด และเข้าใจ และได้รับข่าวสารต่างๆ มากขึ้น โดยอาจได้รับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบ้าง จากองค์กรพัฒนาที่เป็นของรัฐหรือของเอกชน หรือจากการชักนำโดยผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นของท้องถิ่นบ้าง หรือจากการเข้าร่วมประชุมพบปะพูดคุยกับประชาชนด้วยกันบ้าง การได้รับความรู้ และเข้าร่วมในขบวนการพัฒนาชุมชน ประชาชนจะเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าในศักดิ์ศรี มีความสำคัญ รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ของสังคม และประการสำคัญคือประชาชนเกิดการเรียนรู้และทัศนคติในการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือชุมชน รู้จักพึ่งตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญ ที่จะส่งเสริมบทบาทของประชาชนในชนบทได้เรียนรู้ และคุ้นเคยกับการปกครองตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการสาธารณะยังเสมือนเป็นวิธีทดลองเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทดลองฝึกปฏิบัติตามแนวทางหรือวิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนได้เข้าใจในหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย หากประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยและการได้มีวิถีชีวิตทางสังคมตามครรลองประชาธิปไตย ดังกล่าวแล้วความรู้สึกการมีสมรรถนะทางการเมือง ความรู้สึกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่นก็จะเกิดขึ้นเป็นผลให้การพัฒนาการเมือง ในทุกๆ ระดับ กล่าวอีกนัยหนึ่งหากท้องถิ่นใด ประชาชนมีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนาในโครงการสาธารณะต่างๆ มาก จนเกิดความเจริญขึ้น และประชาชนสามารถพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเองมีสมรรถนะทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยสูง ท้องถิ่นนั้นก็สามารถยกฐานะเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นซึ่งปกครองและบริหารโดยประชาชนเองได้ โดยง่ายและรวดเร็วขึ้น ดังนั้น ในการพัฒนาทางการเมือง ไม่ว่าจะในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น การจะทำให้ประชาชนมีทัศนคติและการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จะต้องให้

ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นและเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการสาธารณะหรือกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

ในการนำโครงการพัฒนาหรือกิจกรรมพัฒนาต่างๆ เข้าไปในหมู่บ้านควรมีการศึกษา ถึงสภาพปัญหาความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรพัฒนาชนบทควรเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการเท่านั้น หากเข้าไปชักนำ หรือกำหนดโครงการโดยไม่ใช่เกิดจากความต้องการของประชาชน อาจเกิดการต่อต้าน หรือเกิดความล้มเหลวในการดำเนินโครงการ หรือเมื่อดำเนินการแล้ว ประชาชนก็จะรู้สึกว่ามีใช่เป็นเจ้าของโครงการต่างๆ ขาดการบำรุงดูแลรักษาหรือดำเนินการอย่างต่อเนื่องอาจล้มเหลวได้ ดังนั้นควรให้ประชาชนในหมู่บ้านชนบทเป็นผู้กำหนดความต้องการและตัดสินใจในการดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหาเองรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน และช่วยเหลือในด้านต่างๆ ซึ่งประชาชนยังไม่มีเพียงพอ อาทิเช่น วัสดุอุปกรณ์ ความรู้เทคโนโลยี หรือไม่หากเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุน ในเบื้องต้นจนประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้วก็ให้รีบถอนตัว เพื่อจะช่วยเหลือส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองต่อไป

ในเรื่องเกี่ยวกับการเข้าไปนิเทศงานขององค์กรพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรจะช่วยเหลือส่งเสริมให้เกิดสภาวะผู้นำท้องถิ่น ในชุมชน กล่าวคือให้ประชาชนได้ร่วมประชุมกันเอง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชน กล้าแสดงออกในการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการต่างๆ อันจะมีผลให้ประชาชนมีวิถีชีวิตในชุมชนแบบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าเป็นการกล่อมเกลากองการเมือง หรือการเรียนรู้ทางการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่น

นอกจากนี้ ในเรื่องของการศึกษาวิจัย ควรมีการศึกษาวิจัยถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นในหลายๆ ด้าน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการ หรือ กลยุทธ์ที่จะสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นต่างๆ มีการพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้น อันส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในระดับประเทศต่อไป